

INNOVATIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS - 2005

maatschappelijk • betrokken

b&a
BELEIDSRENDEMENT

info@bagroep.nl
www.bagroep.nl

Den Haag
Louis Couperusplein 2

Postbus 829
2501 CV Den Haag

☎ 070 – 302 95 00

Deventer
Leeuwenburg 109
7411 TH Deventer

☎ 0570 – 75 06 20

Amsterdam
Tussen Meer 1b
1068 EX Amsterdam

☎ 020 – 41 00 888

Rotterdam
Herman Dullaertplein 3
3024 CA Rotterdam

☎ 010 – 425 25 69

INNOVATIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

FEITEN, ONTWIKKELINGEN
EN PERSPECTIEVEN 2005

COLOFON

Projectnummer: 9860/44498677

Auteurs: Bas Naber
Ike Overdiep
Erwin van Rooijen

foto's: Ilona van der Elst,
leerling Koning Willem I College Den Bosch.
(foto's Innovatiemarkt 14 maart 2005, Den Bosch)

B&A Groep
Beleidsonderzoek & -Advies bv
Louis Couperusplein 2
Postbus 829
2501 CV Den Haag

T (070) 3029500
F (070) 3029501

e-mail: info@bagroep.nl
http: www.bagroep.nl

© Copyright B&A Groep 2005.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

B&A is gevestigd in Den Haag, Deventer, Amsterdam en Rotterdam.

Innovatie in het Voortgezet Onderwijs

FEITEN, ONTWIKKELINGEN
EN PERSPECTIEVEN 2005

Den Haag, 15 juni 2005

INHOUDSOPGAVE

	Samenvatting	5
1	Aanleiding en aanpak	9
1.1	Waarom innoveren?	9
1.2	Op zoek naar focus	9
1.3	Innovatiemarkt en onderzoek	11
1.4	Hoe is het rapport opgebouwd?	12
2	Trends, dilemma's en vervolgstappen in innovatie	15
2.1	Innovatie leeft	15
2.2	Pedagogisch-didactische vernieuwing: van breuk naar balans	15
2.3	Innovatie van schoolorganisatie en personeelsbeleid	16
2.4	school en omgeving: impulsen voor vernieuwing en nieuwe afhankelijkheden	17
2.5	Hoe verder met het innovatieproces?	18
3	Pedagogisch-didactische vernieuwing	23
3.1	Ontwikkelingen	23
3.2	Wat valt op? De beweging van onderop is nieuw	26
4	Schoolorganisatie en personeelsbeleid	29
4.1	Ontwikkelingen	29
4.2	Wat valt op? Versterken van scholen is nodig	31
5	School en omgeving	33
5.1	Ontwikkelingen	33
5.2	Wat valt op? de omgeving als impuls voor vernieuwing	34
6	Tenslotte	37
Bijlage:	Verantwoording van de aanpak	39

SAMENVATTING

De scholen in het voortgezet onderwijs innoveren volop en krijgen daarvoor van OCW de nodige ruimte. De voorwaarden zijn aanwezig om de innovatiebeweging voort te zetten en te verbreden. Om dat doel te bereiken, moet er op verschillende terreinen en bij de diverse actoren nog wel iets veranderen.

In het *pedagogisch-didactische* domein is polarisatie van standpunten tussen aanhangers van het ‘oude’ en het ‘nieuwe’ leren gaande. Er is echter open ruimte nodig om allerlei varianten van innovatief leren te ontwikkelen, balancerend tussen zelfontwikkeling van de leerlingen enerzijds en geformaliseerde eisen en examens anderzijds. Daarover zou het innovatiedebat moeten gaan.

Het domein *schoolorganisatie en personeelsbeleid* vervult een sleutelrol in het succesvol verbreden van innovaties. Tijd voor docenten om zich bij te scholen, professionalisering van het personeelsbeleid op scholen, investeren in de ontwikkeling van het schoolmanagement en een grotere invloed van scholen op de lerarenopleidingen, zijn voorwaarden om vernieuwing ook in de schoolorganisatie te verankeren.

In het domein *school en omgeving* ontvangt de school impulsen voor innovatie van omgevingspartijen zoals bedrijven, culturele instellingen en de jeugdzorg. Dat versterkt de innovatiebeweging op school en verschaft daaraan een breed draagvlak. Maar afhankelijkheid van de omgeving maakt scholen ook kwetsbaar, als partijen hun inzet niet continueren. Om in dit domein succesvol op te treden, hebben scholen nieuwe competenties nodig, onder andere op het gebied van relatiebeheer.

Een belangrijke conclusie is de volgende. Scholen hebben, om hun onderwijs ‘op maat van de leerling’ echt kans van slagen te geven, eindtermen en examenprogramma’s nodig die daarbij aansluiten, die dus eveneens ‘op maat’ zijn. De innovatie zal zich daarom tot daar moeten uitstrekken. Dat vraagt om een visie op de vernieuwing van de onderwijsinhoud die recht doet aan én het beschermen en waarderen van (eenduidige) leerlingkwalificaties én de aanpak en resultaten van uitdagender onderwijs.

Ook hier is het belangrijk om een balans te vinden tussen verschillende legitieme wensen. Overheid en onderwijssector staan voor de taak om een nieuw partnership te creëren, waarin zij die balans samen uitproberen en vaststellen.

Wat betekent dit voor de rollen van de verschillende partijen in het voortgezet onderwijs?

Duidelijk is dat *scholen* de uitdaging om te innoveren oppakken. Zij vernieuwen zelf en steunen elkaar in de vernieuwing door de vorming van netwerken. Dat is een nieuw en essentieel verschijnsel, een teken van kracht. Maar nu moeten zij op meerdere fronten doorpakken. Hierbij kunnen *organisaties* uit het veld ondersteuning bieden – zonder de ambities en behoeften van de scholen met hun deskundigheid te overvleugelen. Dat zal de slagkracht en professionaliteit van de sector als geheel versterken.

Voor alle domeinen van innovatie geldt dat óók de *overheid* aan zet is om zich te bezinnen op nieuwe vormen van sturing, facilitering en coördinatie. Hierbij geeft zij de veelbelovende ontwikkelingen op scholen ruimte en draagt zij tevens zorg voor doorwerking bij andere betrokkenen (scholen, lerarenopleidingen, sectorale instituties, maatschappelijke stakeholders).

Tevens is een ander type beleidsvorming door de landelijke overheid nodig. Het realiseren van 'duurzame innovatie' vraagt om een type beleid en wetgeving dat de signalen van onderop erkent en verbindt met andere maatschappelijke eisen.

Bij wijze van vooruitblik een viertal concrete actiepunten voor de overheid.

- Een open dialoog met het onderwijsveld organiseren over eindtermen, examenprogramma's en de examenorganisatie in het VO, in relatie tot de door scholen gekozen pedagogisch-didactische vernieuwing. Met als doel nieuwe combinaties mogelijk te maken.
- Tijd en daarmee geld beschikbaar stellen voor docenten en management om zich bij te scholen en te professionaliseren.
- Aansturen op vernieuwing van de lerarenopleidingen en het realiseren van een grotere invloed van scholen op het opleiden van leraren.
- Het vergemakkelijken van samenwerking tussen scholen en hun omgeving door knellende regelgeving weg te nemen, afstemming met andere departementen en het bedrijfsleven te organiseren en vernieuwingsgelden beschikbaar te stellen.

1 AANLEIDING EN AANPAK

1

AANLEIDING EN AANPAK

1.1 WAAROM INNOVEREN ?

“Volgt u maar eens een paar dagen het rooster van een school voor voortgezet onderwijs. Dat houdt u geen dag vol. Is het gek dat het onderwijs voor de meeste leerlingen een grote verveling is?”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

Innovatie in het voortgezet onderwijs is ‘hot’. De innovatietrein is op volle snelheid en er is geen weg terug, zoveel is inmiddels wel duidelijk. Onduidelijk zijn nog de eindbestemming, de te berijden sporen en de stand van de wissels. De reis zelf is voor de reizigers daarom avontuurlijk en ongewis. Dit blijkt uit de vele verschillende initiatieven en innovatieve projecten op scholen voor voortgezet onderwijs door het hele land: van ‘het nieuwe leren’ en ‘lederwijs scholen’ tot het tweetalig VWO, van ICT in het onderwijs tot ‘levensecht leren’ op de werkvloer.

Het innovatiebeleid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen is erop gericht een krachtige innovatiebeweging in het voortgezet onderwijs op gang te brengen. Doelstelling is dat de scholen zelf de innovatie dragen en die richten op een breed en gevarieerd repertoire aan leerarrangementen voor jongeren in het voortgezet onderwijs. Hierbij past de bestuursfilosofie dat de scholen *zelf* de verantwoordelijkheid hebben voor deze innovatie en de overheid hen hierbij ondersteunt (Koers VO). In de innovatieparagraaf van Koers VO staat aangekondigd dat jaarlijks in mei gerapporteerd zal worden over deze innovatiebeweging.

Voor u ligt de rapportage ‘Innovatie in het Voortgezet onderwijs’. In opdracht van het ministerie van OCW opgesteld door een team van B&A. Ons doel met dit verslag is om een beredeneerde impressie te geven van de stand van zaken rond innovatie in het voortgezet onderwijs en de lopende discussies over het innovatieproces.

1.2 OP ZOEK NAAR FOCUS

1.2.1 INNOVATIE IS VERANDEREN, MAAR DAN INGRIJPEND!

Innovatie is een breed en diffuus begrip, zo men wil: een containerbegrip. Het blijkt in de praktijk moeilijk om tot een eenduidige en sluitende definitie te komen van ‘innovatie in het voortgezet onderwijs’.

Om tot een jaarlijkse rapportage te komen over de stand van zaken rond innovatie in het voortgezet onderwijs, is het dan ook van belang om focus aan te brengen. De brochure 'Vooruit!' (OCW, januari 2005) biedt de eerste aanknopingspunten. Hierin worden drie kenmerken van innovatie genoemd:

1. Innovatie gaat over *leren*. Er wordt een manier gevonden om de leercondities van de jongere zo te organiseren dat zijn talent optimaal uit de verf komt.
2. Innovatie is *nieuw*, en nog niet gemeengoed in het voortgezet onderwijs, het onderscheidt zich van de gebruikelijke aanpak.
3. Innovatie is *controversieel* en roept daarom naast bijval vaak weerstand op. Soms staan wetten in de weg, veel vaker zijn het praktische bezwaren.

Dit brengt ons tot de volgende werkdefinitie:

'Innovatie gaat over alle vernieuwingen die op de één of andere manier een positieve invloed hebben op het leren van jongeren in de leeftijd van het voortgezet onderwijs'

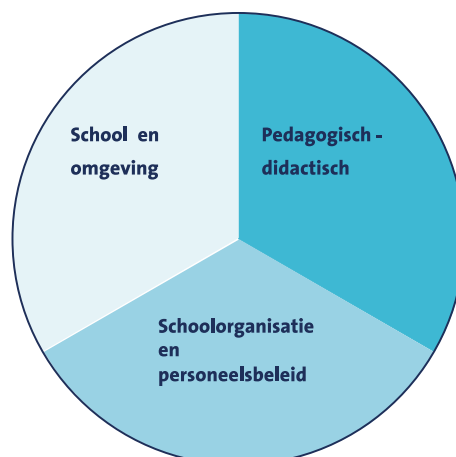
In de rest van de rapportage spreken we dus over innovatie in deze termen.

1.2.2 DOMEINEN VAN INNOVATIE

In deze rapportage onderscheiden we drie domeinen waarbinnen innovatie kan plaatsvinden:

1. *Pedagogisch-didactisch*: algemene, nieuwe en veranderende visies op leren en leerlingen.
2. *Schoolorganisatie en personeelsbeleid*: management, personeelsbeleid en facilitaire zaken, maar ook inhoud: programmering, leerlijnen, leergebieden, rooster, toetsing en dergelijke.
3. *School en omgeving*: de school krijgt innovatieve impulsen van (en geeft die mogelijk ook aan) verschillende 'werelden' om haar heen: de (jeugd)zorgstructuur, vervolgopleiding en arbeidsmarkt. Die impulsen zijn relevant voor het leren van jongeren in de leeftijd van het voortgezet onderwijs.

Visueel zijn de innovatiedomeinen als volgt te verbeelden:

Zoals iedere opdeling in domeinen heeft ook deze iets arbitrairs. Er zijn natuurlijk overgangsgebieden en overlap. Juist een proces als innovatie voltrekt zich dwars door alle domeinen heen. De indeling heeft dan ook niet meer pretentie dan een ordeningskader en een specifieke invalshoek voor het beschrijven van het vele en gevarieerde empirische materiaal.

In de volgende paragraaf geven we aan hoe deze rapportage tot stand is gekomen.

1.3 INNOVATIEMARKT EN ONDERZOEK

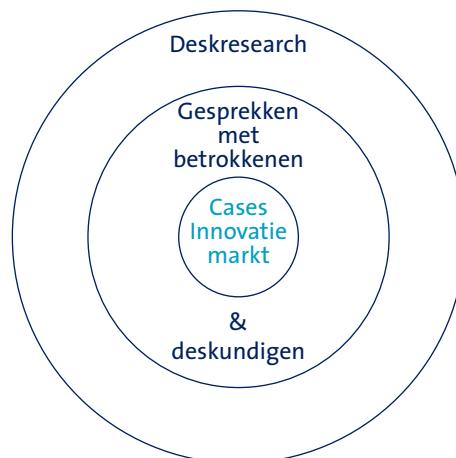
Voortbouwend op Koers VO hebben we in overleg met OCW een aanpak uitgewerkt die de scholen prikkelt tot reflectie op hun eigen handelen en tegelijk laat profiteren van elkaars methoden en resultaten.

De rapportage is in eerste instantie gebaseerd op de bijdragen van scholen zelf, zoals deze zijn gepresenteerd op de eerste 'Innovatiemarkt VO'. Deze heeft plaatsgevonden op 14 maart 2005 in de School voor de Toekomst in Den Bosch. De Innovatiemarkt vormde het kruispunt van activiteiten van de scholen:

- voor de Innovatiemarkt hebben scholen voor voortgezet onderwijs in samenspraak met docenten en leerlingen presentaties voorbereid over innovatieve ontwikkelingen binnen hun eigen school;
- op de Innovatiemarkt presenteerden scholen hun vernieuwingen aan elkaar;
- na de Innovatiemarkt geven uitgewisselde kennis, ervaringen en inzichten een impuls aan de vernieuwing binnen de eigen school.

Daarnaast hebben we interviews en groepsgesprekken met deskundigen en relevante partijen gehouden en is desk research gepleegd.

De onderbouwing en opbouw van de rapportage is dus 'van binnen naar buiten' en kan visueel als volgt worden voorgesteld:

In de rapportage hebben we een zo gelijkmatig mogelijke spreiding over de hierboven genoemde domeinen van innovatie in het oog gehouden, waarbij zowel de bovenbouw als de onderbouw van VMBO, HAVO en VWO betrokken zijn.

Bij de voorbereiding van de Innovatiemarkt en bij de vormgeving van deze rapportage heeft B&A zich laten bijstaan door een klankbordgroep van deskundigen afkomstig uit het onderwijsveld, het bedrijfsleven, de overheid, de onderwijsinspectie en het innovatieplatform (zie de bijlage). Ook Schoolmanagers_VO en het ministerie van OCW participeerden in de klankbordgroep.

1.4 HOE IS HET RAPPORT OPGEBOUWD?

In het volgende hoofdstuk (2) starten we direct met een beschrijving in vogelvlucht van de actuele innovatietrends in het voortgezet onderwijs, een kritische beschouwing van knelpunten en risico's en een aanbeveling voor het optreden van de onderwijspartners.

In de daarop volgende hoofdstukken volgt een nadere beschrijving van onze observaties op de diverse terreinen. Hierbij volgen we de indeling in de hierboven genoemde innovatiedomeinen: pedagogisch-didactisch (hoofdstuk 3), schoolorganisatie en personeelsbeleid (hoofdstuk 4) en school en omgeving (hoofdstuk 5). De rapportage wordt afgesloten met een korte vooruitblik (hoofdstuk 6). In de bijlage vindt u een overzicht van de door ons geraadpleegde bronnen, onze gesprekspartners, het programma van de Innovatiemarkt en de leden van de klankbordgroep.

2 TRENDS, DILEMMA'S EN VERVOLGSTAPPEN IN INNOVATIE

2

TRENDS, DILEMMA'S EN VERVOLGSTAPPEN IN INNOVATIE

2.1 INNOVATIE LEEFT

Innovatie in het Voortgezet Onderwijs leeft volop. Niet alleen wordt er veel over innovatie nagedacht en geschreven, er wordt in de praktijk ook veel aan innovatie gedaan. De initiatieven zijn talrijk, vele concrete innovatieve projecten zijn reeds gestart en er ontstaan allerlei vaak 'onorthodoxe' samenwerkingsverbanden. Tussen scholen en bedrijven (bijvoorbeeld in stages en gastdocentschappen), tussen scholen onderling (bijvoorbeeld praktijkonderwijs en ROC), tussen scholen en maatschappelijke instellingen (bijvoorbeeld rond sport), tussen scholen en de wetenschap (bijvoorbeeld in de techniek). Zoals bij ieder veranderingsproces zijn hierbij koplopers, middenmoters en achterblijvers te vinden.

Er bestaat een bont palet aan vernieuwende ideeën en praktijken. De belangstelling van scholen voor elkaar is in dit opzicht groot. Duidelijk blijkt dat er op veel meer fronten aan nieuwe oplossingen gewerkt wordt dan de buitenwereld vaak vermoedt. Problemen en zorgwekkende ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs? Ze zijn er zeker. Maar de dagelijkse praktijk wordt er veel minder door gedomineerd dan de beeldvorming soms suggereert.

In de volgende paragrafen wordt nader ingezoomd op de drie domeinen van innovatie. Wat is er gaande? Welke kant gaat het op?

2.2 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE VERNIEUWING: VAN BREUK NAAR BALANS

Op steeds meer scholen is de aanpak in de klas niet meer dezelfde als tien jaar geleden. Het model waarin docenten vooral leveren en toetsen, leerlingen collectief ontvangen en verwerken, verliest snel terrein. Overall is men op zoek naar andere en effectieve impulsen om leerrendement en uitdaging in het leerproces te vergroten.

"Het is leuker om zelf dingen te organiseren en niet de hele dag stil te zitten!"

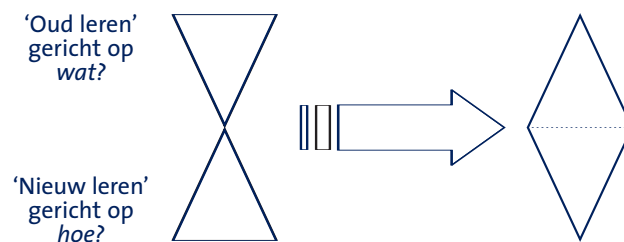
Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

De gehanteerde methodes lopen sterk uiteen wat reikwijdte en consequenties betreft. Maar de richting van verandering komt overeen. Het meest vergaand is het zogeheten 'nieuwe leren', dat de autonomie van leerlingen als centraal uitgangspunt neemt en een radicale breuk vormt met de traditionele aanpak van onderwijs.

Het ‘nieuwe leren’ is een reactie op onvrede met het huidige onderwijs. Veel kinderen gaan met tegenzin naar school, zijn niet geïnteresseerd in het gebodene. Leraren zijn ontevreden en scholen ervaren eindtermen, toetsen en examens als een keurslijf waarmee ze niet uit de voeten kunnen (Martens 2004; KPC Groep 2004).

‘Tegengeluiden’ wijzen erop dat deze beweging een serieuze omvang heeft gekregen. Greetje van der Werf (RUG) noemde in haar oratie begin dit jaar het nieuwe leren meer een ideologie dan een wetenschappelijk onderbouwde aanpak van het leerproces (Van der Werf 2005). Zij bestrijdt het idee dat de leerling de enige of voornaamste ‘constructeur’ van kennis zou zijn. Directe instructie en onderwijsprogramma’s waarin te leren kennis en vaardigheden concreet zijn geformuleerd, leiden juist tot een effectief leerproces. Van der Werf pleit ervoor dit ‘oude’ leren te verbinden met elementen van het ‘nieuwe leren’.

Het gevaar doemt op dat talloze inspirerende vernieuwingspraktijken speelbal worden van het getouwtrek tussen voor- en tegenstanders: de traditionele leeraanpak versus een radicale omkering van het bestaande. Waar het ons inziens in de vernieuwing van de pedagogisch-didactische aanpak om zou moeten gaan, is juist het vinden van een nieuwe balans tussen ‘oud’ en ‘nieuw’.

Het plaatje wil laten zien dat de huidige botsing van oud en nieuw leren moet leiden tot een speelruimte waarin verbindingen mogelijk zijn tussen allerlei vormen van leren. Er moet zo ruimte ontstaan om vele varianten van innovatief leren te ontwikkelen, balancerend tussen zelfontwikkeling van de leerlingen enerzijds en geformaliseerde eisen en examens anderzijds. Daarover zou het innovatiedebat moeten gaan. Ontstaat die ruimte niet, dan dreigt voortgaande polarisatie van standpunten in het vernieuwingsdebat waarbij de vraag ‘wie heeft gelijk’ steeds meer zal domineren. De kans dat het innovatieproces daarmee vastloopt is niet denkbeeldig. Juist in het zoeken naar nieuwe combinaties tussen vrijheid van scholen en regelgeving die herkenbaarheid van het onderwijs (voor leerlingen, ouders, het vervolgonderwijs en de omgeving) bevordert, ligt een sleutel voor pedagogisch-didactische innovatie.

2.3 INNOVATIE VAN SCHOOLORGANISATIE EN PERSONEELSBELEID

Vernieuwing zonder organisatie waarin ze ingebed kan worden, is een doodlopende weg. Sommige deskundigen gaan zelfs zo ver te stellen dat een vernieuwende organisatie het aanknopingspunt is voor vernieuwing in het onderwijs, meer nog dan het pedagogisch concept:

“Een grootscheepse en ingrijpende ‘verbouwing’ van het onderwijs zal onontkoombaar zijn voor een hogere arbeidsproductiviteit en een andere invulling van het leerplan.”

KPC Groep 2004, bijdrage van M. Vermeulen.

De praktijk laat zien dat er binnen scholen meer aandacht komt voor het creëren van schoolorganisaties die ruimte en kaders bieden voor innovatieve initiatieven. Zo'n schoolorganisatie kan en moet ervoor zorgen dat niet alleen de voortrekkers zich met innovatie bezig houden, maar dat de verbreding naar en het investeren in de niet-voortrekkers professioneel wordt aangepakt. Dat proces kan alleen worden versneld als scholen van elkaars initiatieven leren en daar de middelen en faciliteiten voor krijgen.

Een belangrijke voorwaarde is echter volgens veel deskundigen vaak nog niet vervuld: het ontbreekt aan leiderschap, visie en (daarmee samenhangende) managementkwaliteiten bij schoolleidingen.

Cruciaal voor de voortgang van het innovatieproces is en blijft daarnaast de kwaliteit van de docenten en de (leraren)opleidingen waar ze worden gevormd.

“Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat de ideeën uit de docenten zelf komen, anders werkt innovatie niet.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

Bijna alle deskundigen die wij gesproken hebben, wijzen op de sleutelrol die personeelsbeleid op scholen moet spelen. Zij wijzen er verder op dat de kwaliteit van de lerarenopleidingen ernstig tekortschiet.

Het ontbreekt de leraren van morgen met name aan ‘responsiviteit’ (hoe om te gaan met diversiteit en eigen inbreng van groepen leerlingen) en aan ‘innovatieve bagage’. De school kan de oplossing hiervoor niet alleen zelf bieden. Samenwerking en wederzijdse ontvankelijkheid zijn hier steekwoorden. Het georganiseerd ‘opleiden op de school’ is een begin.

Tijd voor docenten om zich bij te scholen, professionalisering van het personeelsbeleid op scholen, investeren in de ontwikkeling van het schoolmanagement en een grotere invloed van scholen op de lerarenopleidingen zijn als belangrijkste voorwaarden genoemd om vernieuwing ook in de schoolorganisatie massa te geven.

2.4 SCHOOL EN OMGEVING: IMPULSEN VOOR VERNIEUWING EN NIEUWE AFHANKELIJKHEDEN

“Innovatie is goed kijken wat er in de maatschappij gebeurt. Ga intensieve relaties aan met de omgeving, want dat houdt je op het goede spoor.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

De relaties die een school heeft met verschillende partijen uit zijn omgeving, vormen een impuls voor de innovatie van de school en het onderwijs. Deze relaties kunnen eraan bijdragen dat de vernieuwing bestendigt en een breder draagvlak krijgt. Veel scholen zoeken samenwerking met partijen buiten het onderwijs om ‘krachtige leeromgevingen’ te realiseren. Relevante ‘omgevingspartijen’ zijn bedrijven, de gemeente, de politie, welzijns- en culturele instellingen, de jeugdzorg en sportverenigingen. Een vernieuwende schoolorganisatie zal juist op dit vlak ontbrekende competenties moeten ontwikkelen: relatiebeheer, het onderhouden en ontwikkelen van netwerken, het omgaan met andere disciplines en interesses dan alleen onderwijsinhoudelijke.

Een grotere ‘afhankelijkheid’ van de buitenwereld is voor een school die wil vernieuwen niet per definitie een versterking van het innovatieproces. Het kan ook nieuwe vormen van kwetsbaarheid organiseren. Zo kan de economische conjunctuur verstorend werken in de samenwerking met bedrijven, wanneer bedrijven plotseling niet thuis geven, bijvoorbeeld op het gebied van stages en gastdocentschappen. Juist op dit vlak zijn flankerende maatregelen en nieuwe aanpakken nodig om leerlingen niet te duperen in hun schoolloopbaan. Dat vraagt om nieuwe vormen van organisatie, van relatiebeheer van scholen, risicospreiding en bundeling van contacten.

2.5 HOE VERDER MET HET INNOVATIEPROCES?

2.5.1 MEER SAMENHANG TUSSEN ‘WAT JE LEERT’ EN ‘HOE JE LEERT’

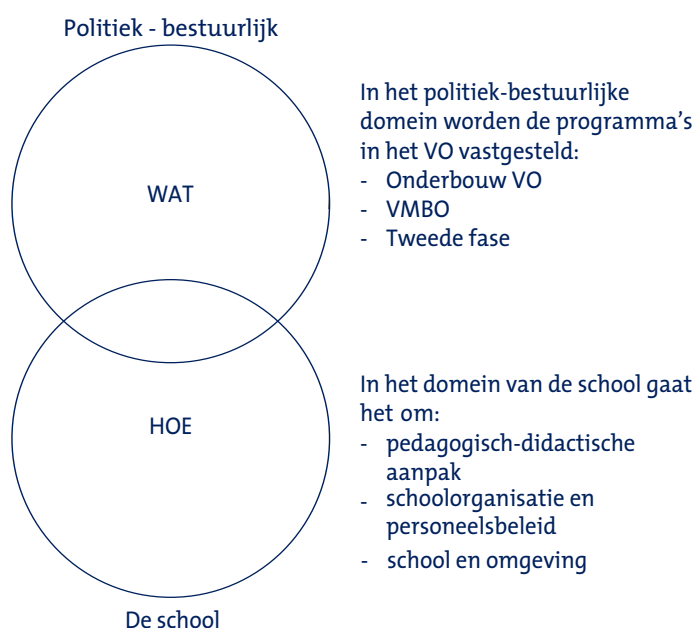
We constateren dat het innovatieproces in het voortgezet onderwijs zich beweegt conform de gewenste richting van de nieuwe besturingsfilosofie: van ‘top down’ naar ‘bottom up’. Inderdaad stijgt het aantal initiatieven op scholen en is er meer aandacht voor horizontale verbanden van scholen onderling in netwerken en naar buiten met de directe omgeving van het onderwijs. Dat zijn kansrijke signalen.

Nu deze beweging op gang is gekomen, is het de vraag hoe de vaart erin te houden. Volgens ons is het daarvoor essentieel dat er meer interactie ontstaat tussen de ‘wat-vraag’ en de ‘hoe-vraag’.

Het *wat* gaat over de inhoud van het leren, vastgelegd in eindtermen en examenprogramma’s. Dit valt onder de politiek-bestuurlijke verantwoordelijkheid van de minister. De overheid waakt over landelijke herkenbaarheid en maatschappelijke aanvaardbaarheid van kwalificaties. Daaruit komt de behoefte voort aan landelijke, centrale sturing op vakkenpakketten en leerinhouden.

Het *hoe* gaat over de aanpak en inrichting van het onderwijs op school. Scholen zijn ten principale (artikel 23) vrij in de invulling daarvan - en maken steeds meer gebruik van die vrijheid.

Deze samenhang kunnen we ons als volgt voorstellen:

Op alle drie de niveaus in bovenstaande figuur moet er iets gebeuren om de dynamiek van het innovatieproces in het voortgezet onderwijs te behouden:

1. op het niveau van de 'hoe-vraag';
2. op het niveau van de 'wat-vraag';
3. op het niveau van de overlap en interactie tussen 'wat en hoe'.

1. De 'hoe-vraag'

Het zwaartepunt van het innovatieproces ligt bij de school, in de onderste beleidskring waar het 'hoe' vorm krijgt. Vragen die hierbij centraal staan zijn: hoe leren leerlingen?; hoe organiseer je het leren?; hoe krijg je 'krachtige leeromgevingen'?

Door netwerkvorming ondersteunen steeds meer scholen elkaar in het vormgeven van de vernieuwing. Deze netwerkvorming is een essentieel verschijnsel: we zien initiatieven opkomen naast en dwars door de traditionele structuren waarin onderwijs(vernieuwing) zich tot op heden (landelijk) organiseerde.

De netwerken die inmiddels zijn ontstaan, kunnen in de sturing van innovatie een rol vervullen en scholen aansporen om te innoveren. Ook de scholen die de innovatieve ruimte nog niet (geheel) benut hebben. Scholen zelf en de onderwijssector hebben hierin het voortouw. Naast de meer instrumentele ondersteuning die scholen geboden wordt door de Landelijke Pedagogische Centra, kan Schoolmanagers_VO juist op het punt van netwerkvorming een belangrijke rol spelen.

2. De 'wat-vraag'

De scholen zien OCW op dit moment niet als een 'partner in innovatie'. Inhoud en organisatie van eindtermen en examens en het bekostigingsniveau vormen volgens de scholen de grootste knelpunten. Inhoudelijke vernieuwing van eindtermen en examens is uiteindelijk een beslissing van OCW. De nieuwe besturingsfilosofie in het onderwijs biedt op dat punt geen ruimte. Maar scholen hebben, om hun onderwijs 'op maat van de leerling' echt kans van slagen te geven, eindtermen en examenprogramma's nodig die daarbij aansluiten, die dus eveneens 'op maat' zijn. De innovatie zal zich dus tot daar moeten uitstrekken. Daarom ontkomt de overheid er niet aan om kritisch te kijken naar de formele voorschriften.

Dat vraagt om een visie van OCW op de vernieuwing van het 'wat' die recht doet aan én het beschermen en waarderen van leerlingkwalificaties én de aanpak en resultaten van uitdagender onderwijs.

3. Overlap en interactie tussen 'wat' en 'hoe'

De wisselwerking tussen de onderste en de bovenste cirkel is in de perceptie van het veld momenteel onvoldoende. Ondanks het feit dat het ministerie van OCW de scholen steeds meer vrijheidsgraden biedt – zoals de voorstellen voor de onderbouw, de wijzigingen in de Tweede Fase – en de recente voorstellen voor het VMBO – geven steeds meer scholen aan nog meer ruimte en flexibiliteit nodig te hebben om hun leerlingen te blijven boeien en te kwalificeren.

Als het 'hoe' verandert, zal ook het 'wat' zich moeten aanpassen. Er zijn op dit punt kansrijke voorbeelden, bijvoorbeeld het Netwerkproject Onderbouwontwikkeling van Schoolmanagers_VO. Daarin bereiden scholen zich voor op het leveren van maatwerk in de onderbouw zoals dat vanaf augustus 2006 wettelijk mogelijk is. Concreet gaat het daarbij om onder andere een vakoverstijgende ordening van (een deel van) het onderwijsprogramma van de onderbouw. De door de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming geformuleerde ruime kerndoelen vormen daarbij het richtsnoer.

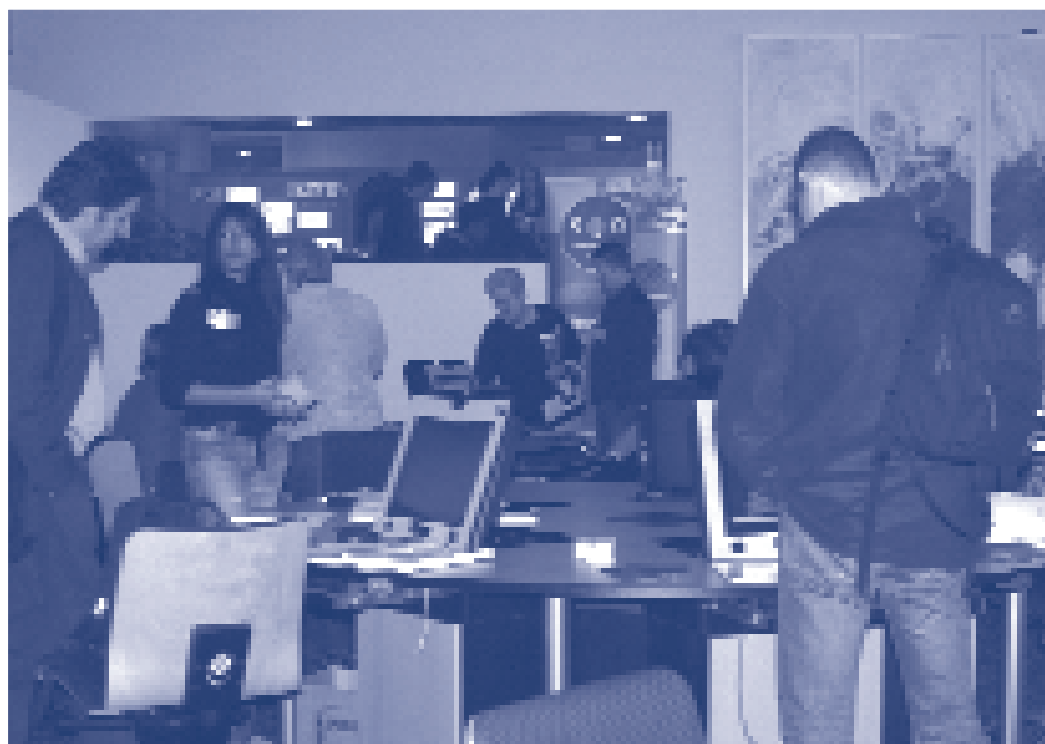
Het zal er dus om gaan om ‘ruimte voor de school’ door te trekken naar ‘ruimte in eindtermen en examinering’. Ook hier is het belangrijk om niet te polariseren, maar een balans te vinden tussen verschillende legitieme wensen, tussen ‘ruimte’ (onderwijs op maat) en ‘zekerheid’ (eenduidige kwalificaties). Overheid en onderwijssector staan voor de taak om een nieuw partnership te creëren waarin zij die balans samen uitproberen en vaststellen.

2.5.2 DOORZETTEN EN CONCRETISEREN KOERS VO

In de besturingsfilosofie van OCW is aangegeven dat scholen *zelf* de verantwoordelijkheid hebben voor de innovatie en dat de overheid hen hierbij ondersteunt. Scholen pakken deze uitdaging op. Zij vernieuwen zelf en steunen elkaar in de vernieuwing door de vorming van netwerken. Hierbij kunnen organisaties uit het veld ondersteuning bieden. Dat zal de slagkracht en professionaliteit van de sector als geheel versterken.

Voor alle (met elkaar samenhangende en elkaar deels overlappende) domeinen van innovatie geldt dat óók de overheid aan zet is om zich te bezinnen op nieuwe vormen van sturing, facilitering en coördinatie. Hierbij geeft zij de veelbelovende ontwikkelingen op scholen ruimte en draagt zij tevens zorg voor doorwerking bij andere betrokkenen (scholen, lerarenopleidingen, sectorale instituties, maatschappelijke stakeholders). Om nieuwe verbindingen te maken, zullen niet alleen ‘bottom up’ netwerken hun dienst kunnen vervullen, maar zal er ook sprake moeten zijn van een ander type beleidsvorming door de landelijke overheid. Hiermee is een kansrijk begin gemaakt in Koers VO. Het realiseren van ‘duurzame innovatie’ vraagt nu om een type beleid en wetgeving dat de signalen van onderop erkent en verbindt met andere maatschappelijke eisen.

3 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE VERNIEUWING

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE VERNIEUWING

3.1 ONTWIKKELINGEN

Jongeren zitten anders in elkaar dan pakweg 30 jaar geleden - toen de docenten, schoolleiders en beleidsmakers van nu jong waren. Jongerenculturen zijn diverser en autonomer geworden. De straatcultuur is soms belangrijker dan de thuiscultuur. De arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs stellen andere eisen. Maar hoe speel je daarop in?

“Ik heb er vertrouwen in dat leerlingen veranderingen willen en steeds meer voor zichzelf zullen opkomen.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

De Universiteit van Twente constateert dat de meeste vernieuwingsinitiatieven in het VMBO spelen. De inspectie constateert dat 75 procent van de VMBO-scholen didactische vernieuwing heeft toegepast, met name het werken met werkplekkenstructuren, in kernteams en met kleine groepen (Onderwijsverslag 2005). Goede praktijkvoorbeelden van de pedagogische en didactische benadering van de Tweede fase bleken sporadisch te vinden in de geraadpleegde periodieken en rapporten (Hendriks 2004). De Inspectie concludeert dat in 2003/2004 vrijwel alle scholen zich oriënteren op mogelijkheden om leerlingen actiever bij hun leerproces te betrekken, maar dat in 60 procent van de bezochte lessen (te) weinig didactische variatie zat en er te weinig werkvormen werden gekozen die de zelfstandigheid van leerlingen bevorderen. Dat laatste komt overeen met hun bevindingen in 2003. Ook uitkomsten van schoolbezoeken van het Tweede fase adviespunt en recent onderzoek in de bovenbouw van HAVO en VWO wijzen in dezelfde richting (De Kock 2005). In beide wordt geconstateerd dat zelfstudie uren en studieplanners vaak niet op een nieuwe manier worden ingezet en er nog vaak sprake is van docent- in plaats van leerlinggestuurd leren.

HET NIEUWE LEREN

Eén van de meest in het oog springende antwoorden wordt ontwikkeld in aanpakken die samenkomen in de verzamelterm het ‘Nieuwe Leren’. Kern van het nieuwe leren is de opvatting dat kinderen van nature gemotiveerd zijn om te leren. De docent beperkt zich tot de rol van begeleiden.

In de ultieme vorm bepaalt de leerling zelf wat hij leert, hoe en wanneer. Wat anderen kunnen bijdragen aan dat leren is stimuleren en faciliteren. Het onderwijs kan hiertoe 'krachtige leeromgevingen' organiseren, waarbij eigentijdse leerpsychologische en didactische inzichten worden toegepast, waarin moderne media adequaat worden benut en waarin leerstof aan de orde is die door lerenden als relevant wordt ervaren (KPC Groep 2004).

Hoe werkt het nieuwe leren? Een praktijkvoorbeeld: leerlingen aan het woord op de Innovatiemarkt:

Lisa: "We hebben met z'n drieën gekozen om een spelletjesmiddag te organiseren voor groep 8 van een basisschool. Die spelletjes hebben we zelf opgezocht op internet en de juf heeft ons geholpen met het vinden van een school." Mitchel koos met zijn groepsgenoten voor het organiseren van een sinterklaasfeest. Elke groep maakte een draaiboek en het beste plan werd uitgevoerd. Op de vraag of het niet teleurstellend is als je plan niet wordt gekozen, reageerde Mitchel laconiek: "Nee hoor, het is toch beter om het beste plan uit te voeren." Eén van de leerlingen bracht haar voorkeur voor deze manier van werken kernachtig onder woorden. "Natuurlijk leren is leuker. Je kunt zelf dingen organiseren en je hoeft niet de hele dag stil te zitten."

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

Als een uiterste variant van het nieuwe leren kunnen de zogenaamde lederwijsscholen worden genoemd. Hiervan bestaan op dit moment circa 20 particuliere scholen, die openstaan voor leerlingen van 4-18 jaar. Veel scholen hebben minder dan 20 leerlingen. De grootste school heeft op dit moment zo'n 40 leerlingen. De vijf innovaties van Iederwijs:

1. kinderen kiezen wat, hoe en op welk moment ze iets willen leren, vanuit hun eigen interesse;
 2. de school bestaat uit een groep van verschillende leeftijden;
 3. er zijn geen lokalen maar ruimtes voor verschillende activiteiten;
 4. de activiteiten ontstaan vanuit het initiatief van de kinderen en/of begeleiders;
 5. de school wordt bestuurd door kinderen en begeleiders samen.
- (bron: www.iederwijs.nl)

OUDE EN NIEUWE LEREN

In veel scholen worden kleinere of grotere stappen gezet die breken met de traditionele onderwijsaanpak in de richting van het nieuwe leren (circa 20% van de scholen; KPC-groep).

Nu komen ook de 'tegengeluiden' naar voren. Dat wijst erop dat de beweging een serieuze omvang heeft gekregen. Zoals reeds eerder aangegeven betreft dit met name de kritiek van Van der Werf op het nieuwe leren, die het uitgangspunt betwist dat de leerling de enige of voornaamste 'constructeur' van kennis zou zijn.

Ook de door de Onderwijsraad geëntameerde discussie over de 'Canon' (de basisbagage die iedere leerling mee zou moeten krijgen in het VO teneinde zich als een ontwikkelde burger te kunnen handhaven in de Nederlandse samenleving), geeft aan dat de Onderwijsraad het primaat van 'kennisconstructie' niet als eerste bij de leerling legt.

Niet alleen in de wetenschap en het beleid horen we 'tegengeluiden'. Er is ook een omvangrijke groep scholen die zich nadrukkelijk profileert met 'oud leren'. Hierin ligt het accent op wát er geleerd wordt en staan

de vastgestelde onderwijsprogramma's en directe instructie centraal. Een voorbeeld hiervan zijn veel (populaire) categorale gymnasia. Sommige ouders in grensstreken sturen hun kinderen in België naar school, omdat hier veelal sprake is van een traditionelere onderwijsaanpak.

LEREN OP DE WERKPLEK

In het beroepsvoorbereidend onderwijs (VMBO) krijgen varianten van het nieuwe leren een invulling die meer gerelateerd is aan de beroepspraktijk.

Scholen integreren theorie en praktijk in praktijksimulaties en doen dit conform de eisen van een toekomstig beroep. Veel scholen richten daartoe een zogenaamde 'werkplekkenstructuur' in. In deze praktijksimulaties wordt ook aandacht besteed aan zelfstandig (leren) werken, zorgvuldig werken, werken volgens een planning en sociale vaardigheden. Het daadwerkelijk leren 'buiten school', in een bedrijf via stages of leerwerktrajecten neemt in deze vormen van leren een belangrijke plek in. Bedrijven worden via samenwerkingsverbanden en projecten betrokken bij het vormgeven van de opleiding en de opdrachten die in de stages moeten worden vervuld.

Scholen zoeken ook verbindingen met partijen die niet altijd direct de toekomstige beroepspraktijk voor leerlingen vormen. Zij zoeken krachtige leeromgevingen voor jongeren, in toenemende mate ook buiten de muren van de school. Bijvoorbeeld doordat zij allianties aangaan met sportverenigingen of door jongeren maatschappelijke stages aan te bieden.

Bij het onderwijs in de werkplekkenstructuur zijn tot nu toe de algemene vakken (wiskunde, Nederlands) vaak nog niet betrokken. Omdat de motivatie onder leerlingen hoog is (87 procent van de leraren zegt dat de werkplekken een positief effect hebben op de motivatie van de leerlingen; Marijnissen 2003), is een aantal scholen bezig ook deze vakken te integreren in de leerwerkplekkenstructuur.

In het MBO wordt een competentiegerichte kwalificatiestructuur ingevoerd. Vanwege de samenhang met het MBO wordt ook in het VMBO steeds meer competentiegericht opgeleid. Centraal staat daarin de opleiding die leerlingen in staat stelt kennis, sociale en maatschappelijke vaardigheden te kunnen toepassen in een specifieke (beroeps- of bedrijfsmatige) context. Samenwerking en afstemming met het ROC vinden hierbij in toenemende mate plaats via portfolio-ontwikkeling.

ICT EN DIDACTIEK

Als onderdeel van een krachtige leeromgeving krijgen in het nieuwe leren moderne media en ICT een belangrijke plaats. ICT wordt hierbij ingezet om een andere, meer vraaggerichte didactiek vorm te kunnen geven.

Een voorbeeld is de N@tschool. Op de Innovatiemarkt moesten leerlingen van de bovenbouw een traditionele (groeps)reis organiseren waarbij studenten in de stad van hun keuze als 'gids' moeten optreden voor elkaar. Het samenwerken in projecten en projecten opzetten via en met digitale middelen stond hierin centraal.

Scholen zetten volgende stappen in ICT om de voorwaarden te scheppen voor verdere pedagogisch-didactische vernieuwing. Dat is niet alleen van onderop; ook landelijk worden scholen meer betrokken bij het ontwikkelen van ICT-toepassingen. Eén van die projecten is Davindi van Kennisnet. De opzet is simpel: als leerlingen goede informatie vinden, kunnen ze deze opsturen naar een verzamelplaats met zogenaamde bronsuggesties. De bronnen worden getoetst aan een aantal criteria en

vervolgens opgenomen in Davindi. In feite ligt deze opzet geheel in de lijn van natuurlijk leren, waarbij leerlingen niet kennis consumeren maar zelf hun bronnen creëren.

Ruim 60 procent van de scholen voor voortgezet onderwijs heeft inmiddels de visie op ICT afgestemd op de onderwijskundige visie. Uit de ICT-monitor 2004 blijkt dat 90 procent van de docenten gebruik maakt van ICT als ondersteuning bij het onderwijsproces.

Ook in de evaluatie van de stichtingen Kennisnet en ICT op school wordt op basis van de ICT-monitors vooruitgang geconstateerd (Hanemaayer 2005).

De volgende noodzakelijke stap is echte integratie en het beschikbaar krijgen van ICT als vernieuwende didactiek op grote schaal.

NETWERK EN NIEUW ONDERWIJS

Om kennis te delen en het publieke debat over het onderwijssysteem te beïnvloeden hebben scholen die voorop lopen in dit nieuwe leren zich verenigd in het Netwerk Nieuw Onderwijs. Dit is een beweging die innovatief onderwijs in Nederland wil bevorderen. De participanten binnen het Netwerk zijn eindverantwoordelijke schoolleiders en schoolbestuurders uit alle sectoren van het onderwijs.

De aanleiding tot de vorming van het netwerk was de publieke discussie over het gebrek aan ondernemerschap in het onderwijs en het verstarde onderwijssysteem. Het Netwerk Nieuw Onderwijs wil het debat over onderwijsinnovatie van nieuwe impulsen voorzien en daaraan zelf actief bijdragen. In de vorm van een Onderwijsmanifest en een Innovatiebundel (*'Onderwijs maken'*) heeft het netwerk zijn doelstellingen en opvattingen geformuleerd voor de buitenwereld. Centraal staat hierin de notie dat het huidige onderwijs haar taak om jonge mensen adequaat voor te bereiden op hun latere leven in een veranderende samenleving onvoldoende vervult.

PLATFORMS VMBO

Er bestaan verschillende sectorale VMBO-platforms. Daarnaast hebben achttien scholen voor voortgezet onderwijs zich verenigd in het 'platform VMBO-intersectoraal'. Binnen de intersectorale programma's staat het voorbereidende, oriënterende en roldoorbrekende karakter van het VMBO centraal. Het didactisch concept gaat uit van een integratie van theorie en praktijk, van algemene en beroepsvoorbereidende vorming. De actieve, zelfstandige leerling staat centraal. In de aanpak wordt uitgegaan van de 'hele taakbenadering'. Complexe taken en problemen worden eerst in zijn totaliteit gepresenteerd en niet op voorhand in kleine stukjes opgeknipt. Leerlingen werken in het derde en vierde jaar van het VMBO verschillende thema's door op het brede terrein van de intrasectorale programma's, waarbij een gedeelte van de tijd wordt gewerkt aan de vervulling van opdrachten/prestaties. Onder regie van Deltapunt moet er een examenprogramma worden ontwikkeld, streefdatum reguliere invoering is 1 augustus 2007.

3.2 WAT VALT OP? DE BEWEGING VAN ONDEROP IS NIEUW

Actief leren, het aanleren van vaardigheden, het leren samenwerken, meer accent op inzicht en minder op feitenkennis, zijn geen noviteiten in het voortgezet onderwijs. In de algemene, van overheidswege voorgeschreven vernieuwingen in het voortgezet onderwijs (basisvorming/de onderbouw VO, de tweede fase/ het studiehuis, het VMBO) worden deze veranderingen ook beoogd.

Met name actief en zelfstandig leren worden belangrijke doelstellingen

gevonden. Dit blijkt tot nu toe in de praktijk van alle scholen lastig te realiseren, zeker op het HAVO/VWO.

Bij het nieuwe leren gaat het om vernieuwingen die veelal door scholen zelf worden gekozen en uitgevoerd, met veel enthousiasme van docenten. Daarmee is er inderdaad sprake van een beweging 'van onderop'. Deze aanpak kan meer effect sorteren dan een landelijk opgelegde aanpak, waarbij docenten vaak de beleving hebben dat de 'landelijke' onderwijsvernieuwingen buiten hen om zijn ontwikkeld (Onderwijsverslag 2004). Bij deze vernieuwingen zijn docenten weliswaar in klankbordgroepen betrokken, maar de aansturing van de innovatie verliep centraal, waardoor docenten zich niet als de eigenaren van de innovaties opvatten.

4 SCHOOLORGANISATIE EN PERSONEELSBELEID

4

SCHOOLORGANISATIE EN PERSONEELSBELEID

4.1 ONTWIKKELINGEN

LEREN VAN KNELPUNTEN

De organisatie op school kan een katalysator zijn voor de invoering van feitelijke vernieuwingen op school, maar kan ook remmend werken:

“We zijn zonder visiestuk begonnen en gingen via de moerastheorie te werk: oplossen waar je in terecht komt. Dat is ons overigens lelijk opgebroken.”

Een school in de rapportage van Tweede Fase Adviespunt 2001

De vele knelpunten bij de invoering van de basisvorming, Tweede Fase en VMBO hebben geleerd dat veel onderwijsvernieuwingen op schoolniveau tot op heden vaak niet planmatig zijn vormgegeven. Invoering van grote onderwijskundige veranderingen zonder invoeringsstrategie betekent vaak dat samenhang en samenwerking tussen vakken in scholen onvoldoende ontwikkeld is. (Inspectie van het Onderwijs 2003, Taakgroep Vernieuwing Basisvorming, 2004). Het leidt bovendien tot slechte planning, versnippering, werkdruk en gebrek aan afstemming tussen docenten. Leerlingen zien dit als de grootste knelpunten van de Tweede Fase (LAKS 2003).

De keerzijde is dat veel knelpunten in de Tweede Fase zijn op te lossen of aanzienlijk te verminderen door meer aandacht voor onderwijsorganisatorische zaken. De Universiteit Twente constateert dat veel goede praktijken in de Tweede Fase gaan over onderwijsorganisatorische zaken als keuzewerktijd, perioderoosters en het werken met (profiel)teams (Hendriks 2004).

MEER RUIMTE; MEER TE KIEZEN EN TE ORGANISEREN

Met de keuze om in de besturingsfilosofie de vernieuwing meer van onderop vorm te geven, is er meer ruimte op schoolniveau. Dat betekent dat er op schoolniveau ook echt keuzes gemaakt en in de schoolorganisatie verankerd moeten worden. Dit proces is op scholen nog niet voldoende vormgegeven en geborgd (Onderwijsverslag 2005). Volgens veel deskundigen ontbreekt het aan leiderschap, visie en daarmee samenhangende managementkwaliteiten bij schoolleidingen.

Het borgen van vernieuwing en innovatie levert een dilemma op.

“Je moet, door de organisatie te veranderen, zorgen dat je veranderingen onomkeerbaar maakt. Zorg voor een stevig netwerk. Ga intensieve contacten aan met de omgeving, want dat houdt je op het goede spoor. Zorg dat docenten eigenaar worden van de innovatie.”

versus:

“Als je innovatie duurzaam maakt, is het geen innovatie meer. Ik hoop dat we niets duurzaam maken en dat we blijven ontwikkelen.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

Vernieuwingen onomkeerbaar maken, zonder dat ze worden ‘platgeorganiseerd’, dat is een kunst en een vak apart.

DE INNOVATIESTRATEGIE VAN SCHOLEN: TEGEN DE STROOM IN

Een belangrijke notie is dat innoveren vaak tegen de stroom in roeien is. De moraal van het verhaal van één van de inleiders op de Innovatiemarkt was dat innovatie alleen van de grond komt als je tegen alle weerstand in (‘dat kan nooit’, ‘zo kunnen we niet werken’) iets doordrukt met de boodschap ‘en toch gaan we het zo doen’. Dat heeft ook alles te maken met leiderschap en lef. De laatste sheet van de betreffende presentatie vatte deze boodschap mooi samen:

Onderwijsvernieuwing

Moet uit jouw school komen

Heeft onderling vertrouwen als basis

Steunt op een aantal gekoesterde enthousiastelingen

Ontwikkelt zich als de processie van Echternach

Als je er eenmaal aan begint, is de uitkomst

Onvoorspelbaar

en

Onvoorstelbaar

Sheet, Innovatiemarkt 14 maart 2005

DE LEERLING ALS MAAT

Een effectiever en minder saai leerproces voor leerlingen is de belangrijkste reden om vernieuwingen in het voortgezet onderwijs door te voeren.

Toch worden leerlingen ook in de organisatie van de vernieuwingen nog niet vaak structureel betrokken bij verbetermogelijkheden. Terwijl zij als geen ander geconfronteerd worden met de gevolgen en vaak goed kunnen aangeven waar de schoen wringt en welke oplossingen daarvoor gezocht kunnen worden.

“Een innovatie heeft alleen zin als het werkt, als je op een gegeven moment ook kunt oogsten. Als er niets te oogsten is, dan heb je een verkeerd product. Maar als een innovatie werkt, dan moet het zo blijven. En daarbij vormen de leerlingen uw referentiegroep.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

DOCENTEN MOETEN HET DOEN

De organisatie van de school kan en moet ervoor zorgen dat niet alleen de voortrekkers zich met innovatie bezig houden, maar dat de verbreding

en het investeren in de niet-voortrekkers professioneel wordt aangepakt. Dat betekent ruimte, tijd en creativiteit om docenten direct te betrekken bij de vernieuwingen en initiatieven te belonen. Daarnaast betekent het een verandering in de opleiding van docenten.

“Onze zorg betreft veel meer de docenten die vaak al dertig jaar hetzelfde doen. Voor hen is het goed dat veranderingen geleidelijk gaan.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

“Prikkel docenten om hun leerlingen te motiveren en beloon ze voor de successen die ze daarin behalen.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

NETWERKVORMING EN INTEGRAAL BELEID

Scholen werken meer samen en ondersteuning door intermediairs wordt meer gericht op schoolorganisatie en schoolontwikkeling. Dit kan de leiderschapskwaliteiten van schoolleiders vergroten.

Een goed voorbeeld hiervan is het *Netwerk Onderbouw* van Schoolmanagers_VO. In dit netwerk participeren 36 projectscholen om het herontwerp van de onderbouw VO vorm te geven en op school te implementeren. Naast de inhoudelijke kant van de onderbouw is er in de integrale plannen die de scholen nu hebben opgesteld veel aandacht voor de teamontwikkeling, de personele ontwikkeling, de gebouwen en de rol van de schoolleiding. De veranderingen in de werkwijze, de structuur op scholen en een meer professionele werkwijze in teamverband met docenten, moeten een uitnodiging vormen voor anders leren, waarbij docenten leerlingen kunnen begeleiden en coachen tot actieve leerders.

ONDERSTEUNING DOOR ICT

Bij schoolorganisatie kan ICT als ondersteuning worden ingezet. Uit de ICT-monitor 2004 blijkt dat 90 procent van de docenten gebruik maakt van ICT als ondersteuning bij het onderwijsproces. Dat betekent dat ICT ook voor schoolorganisatorische zaken inmiddels een zeer bruikbaar en effectief middel kan zijn. Een hulpmiddel hierbij is bijvoorbeeld de *Kennisrotonde* van de Stichting Ict op school. Deze biedt een platform waar scholen terecht kunnen om meer te leren over de mogelijkheden van ICT bij onder andere het verbeteren van de leerlingbegeleiding en de leerprestaties en vermindering van het vroegtijdig schoolverlaten. De rotonde legt verbindingen en zorgt voor doorstroming. Daarbij wordt uitdrukkelijk de samenwerking met scholen gezocht.

4.2 WAT VALT OP? VERSTERKEN VAN SCHOLEN IS NODIG

Er is meer te kiezen, er komt dus ook meer aandacht voor schoolorganisatie en personeelsbeleid. En dat is dringend nodig. Om de innovatie binnen de scholen op koers te houden en te versnellen, zijn in de schoolorganisatie de volgende factoren belangrijk:

- Leiderschap, visie en bijbehorende managementkwaliteiten bij schoolleidingen.
- Het betrekken van docenten bij de innovatie: zij moeten het doen. Tijd voor en meer aandacht aan de (bij) scholing van docenten.
- Verandering van de lerarenopleidingen.
- Stimulering van netwerkvorming waarin scholen van elkaars ervaringen kunnen leren.

5 SCHOOL EN OMGEVING

SCHOOL EN OMGEVING

5.1 ONTWIKKELINGEN

Zoals ook wordt aangegeven in de OCW-brochure 'Vooruit !' zullen stimulansen voor scholen om te innoveren in de toekomst veel meer vanuit de directe maatschappelijke omgeving komen (OCW 2005). De school zal steeds meer ervaren dat innovatie vooral een antwoord is op vragen, aanspraken en verwachtingen vanuit de directe omgeving: van leerlingen, van hun ouders, van buurtbewoners, basisscholen, gemeenten, bedrijven, ROC's, universiteiten, hogescholen, jeugdzorg, sportverenigingen en andere relevante omgevingspartijen.

In toenemende mate werken scholen samen met hun omgeving om het leren van hun leerlingen aantrekkelijker te maken, leerlingen beter voor te bereiden op het vervolgonderwijs en om uitval te voorkomen. Er is een aantal inhoudelijke trends in deze samenwerking aan te geven:

- de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven en vervolgonderwijs;
- de samenwerking met een scala aan andere partijen in het kader van de brede school ontwikkeling.

DE SAMENWERKING TUSSEN ONDERWIJS EN BEDRIJFSLEVEN

Bij de invoering van het VMBO is samenwerking tussen VMBO en bedrijfsleven sterk in de belangstelling komen te staan (zie in dit kader ook de adviezen van de Commissie Leijnse, Leijnse e.a. 2004). Het bedrijfsleven wordt betrokken bij de inrichting van schoolgebouwen en bij de invulling van het curriculum. Bijvoorbeeld via stages of leerwerktrajecten worden voor jongeren aantrekkelijker leeromgevingen gecreëerd. Er is ook geregeld sprake van sponsoring. Metopia is bijvoorbeeld een wedstrijdconcept waarbij de Metalektro bedrijfstak aantrekkelijk beroepsonderwijs wil bevorderen. Ze doet dit door enerzijds te stimuleren dat de samenwerking tussen het technische bedrijfsleven en het ROC wordt versterkt en door anderzijds te streven naar één doorlopende leerlijn techniek, te beginnen in het VMBO. In het kader van ontwikkelingen in 'de beroepskolom' wordt door VMBO-scholen ook steeds meer samengewerkt met ROC's. De vormgeving van doorlopende leerlijnen staat hierbij centraal.

In het HAVO/VWO komt ook meer samenwerking tot stand met bedrijven en vervolgopleidingen. Dit komt onder andere voort uit de wens van scholen om zich op dit punt nader te profileren. Zo is er onder regie van Axis/Deltapunt een tiental regionale netwerken ontstaan waarin het voortgezet onderwijs participeert, het hoger onderwijs en in meer of mindere mate het bedrijfsleven. Vaak staat 'onderzoek en ontwerpen' in deze samenwerking centraal. Daarbij ontstaan nieuwe leersituaties waarbij het niet alleen gaat om vakinhoudelijke kennis, maar ook om sociale vaardigheden, samenwerkingsvaardigheden,

planningsvaardigheden, reflectie op het eigen leerproces, onderzoeks-vaardigheden en informatie vaardigheden.

In deze samenwerking wordt gewerkt aan de ontwikkeling van doorlopende leerlijnen. Ook komt de vraag aan de orde hoe docenten van verschillende vakken meer kunnen samenwerken om te komen tot bijvoorbeeld een 'science-stream' en hoe zij samen met het bedrijfsleven kunnen zorgen voor innovatie in het bèta-onderwijs, om dit onderwijs aantrekkelijker te maken voor grotere groepen leerlingen.

In de bèta- en techniekhoeck bestaat sinds 2003 Jet-Net, een netwerk voor jongeren en technologie. Doel van dit netwerk is om het onderwijs in bèta/techniek aantrekkelijker te maken voor leerlingen en docenten. Jet-Net is een samenwerkingsverband van een aantal grote (technische) bedrijven en bedrijfstakken, de overheid, Schoolmanagers_VO en een aantal intermediaire organisaties. Het netwerk richt zich op HAVO en VWO. Het bedrijfsleven in de bèta/techniek hoek verzorgt op verzoek van scholen gastlessen, bedrijfsbezoeken en docentenstages.

SAMENWERKING TUSSEN ONDERWIJS EN VERVOLGONDERWIJS

Samenwerking tussen het voortgezet onderwijs en ROC's heeft als doel leerlingen beter toe te rusten op hun (toekomstige) praktijk. Door middel van 'portfolio-ontwikkeling' worden op dit vlak verschillende samenwerkingsverbanden gecreëerd. Een bijzonder voorbeeld hiervan is 'Van Eindstation naar Tankstation' in Rotterdam. Doel van dit project is het onderwijsaanbod voor leerlingen van het Praktijkonderwijs zo veel mogelijk te differentiëren en betekenisvol in te richten, waarbij leerlingen een branche-erkend diploma/certificaat kunnen behalen en daarmee door kunnen stromen naar een ROC of AOC. Eind december 2005 moet dat bekroond worden met een zeer concrete opbrengst: per opleiding een nauwkeurig beschreven opleidingswerkplan. Met die plannen kunnen de leermiddelen ontwikkeld worden waarmee scholen voor Praktijkonderwijs in de toekomst op assistent-niveau opleidingen kunnen aanbieden voor medewerker mobiliteitsbranche, medewerker detailhandel, medewerker zorg en welzijn, autocleaner, catering- en/of horeca-medewerker, medewerker groene ruimte, medewerker facilitaire dienst en medewerker postkamer.

BREDE SCHOOL ONTWIKKELING

Een brede school is een netwerk van onderwijs en relevante omgevingspartijen voor kinderen en hun ouders. Zo'n netwerk bestaat uit de school en andere voorzieningen (zoals zorginstellingen, cultuur, sport, politie, justitie, HALT-bureaus) met als doel de actieve deelname van kinderen aan de samenleving te bevorderen, kinderen een goede dagindeling te bieden, mogelijke achterstanden van kinderen weg te nemen en hun sociale competentie te vergroten. De Brede School is een concept dat in eerste instantie gericht is op het primair onderwijs, maar er zijn inmiddels ook ongeveer honderd brede school locaties in het voortgezet onderwijs. De meeste brede scholen richten zich op de onderbouw en het VMBO. Doelstellingen zijn het versterken van de sociale competentieontwikkeling van leerlingen, het organiseren van een grotere binding met de school en verhogen van de sociale participatie. Verhoging van de veiligheid en verhoging van sociale participatie zijn in de praktijk de belangrijkste redenen om een brede school in te voeren. Partijen uit de wereld van sport en cultuur zijn de meest voorkomende partners, gevolgd door zorg en welzijnswerk (Oberon, 2003).

5.2 WAT VALT OP? DE OMGEVING ALS IMPULS VOOR VERNIEUWING

De Innovatiemarkt heeft nog eens laten zien dat meer en sterke relaties met de schoolomgeving inderdaad een impuls zijn voor innovatie.

“We halen als school naar binnen wat er buiten gebeurt, maar ik wist niet dat ik zo innovatief was.”

Citaat, Innovatiemarkt 14 maart 2005

Een vernieuwende schoolorganisatie zal hier soms nog ontbrekende competenties moeten ontwikkelen: relatiebeheer, het onderhouden en ontwikkelen van netwerken, het omgaan met andere disciplines en interesses dan alleen onderwijsinhoudelijke.

Hier ligt de bal niet alleen bij de scholen, maar ook bij de andere partners in de omgeving van de school. Bedrijven, gemeenten, welzijns- en sportvoorzieningen, politie en justitie.

6 Tenslotte

TENSLLOTTE

'De innovatietrein in het voortgezet onderwijs is op volle snelheid en er is geen weg terug', schreven we in hoofdstuk 1 van deze rapportage. 'Onduidelijk zijn nog de eindbestemming, de te berijden sporen en de stand van de wissels. De reis zelf is voor de reizigers daarom avontuurlijk en ongewis.' De scholen zijn volop in beweging. OCW wil hen de nodige ruimte bieden, maar er is evenzeer behoefte aan visie en regie en het zoeken naar nieuwe balansen.

Het risico van de huidige koers is dat veel innovaties op hun grenzen stuiten, waardoor de door iedereen gewenste 'bottom-up' beweging stagneert.

In deze rapportage hebben we actielijnen benoemd die perspectief bieden op verdere dynamiek in het innovatieproces in het voortgezet onderwijs. Samenvattend zijn dat de volgende.

PEDAGOGISCH-DIDACTISCH

- innovatiedebat van polarisatie naar balans door:
- verbindingen te leggen tussen vormen van oud en nieuw leren

SCHOOLORGANISATIE EN PERSONEELSBELEID

- versterken leiderschap, visie en managementkwaliteiten bij de schoolleiding
- de kwaliteit van de lerarenopleidingen vergroten
- innovatiegerichte nascholing van leraren

SCHOOL EN OMGEVING

- ruimte en impulsen voor vernieuwingen in samenwerkingsverbanden tussen scholen en hun omgeving
- nieuwe vormen van samenwerking met partners en stakeholders aangaan
- betere relatiebeheer- en netwerkcompetenties van docenten en schoolleiding

WIE DOET WAT?

Scholen zijn *zelf verantwoordelijk* voor de innovatie. Met betrekking tot de pedagogisch-didactische aanpak, de schoolorganisatie, het personeelsbeleid en de relaties met hun omgeving zijn zij het eerste aan zet.

De **sector**, bijvoorbeeld Schoolmanagers VO, maar ook de landelijke pedagogische centra of andere organisaties, kan bijdragen aan *versnelling* en *verdieping* van deze innovaties, ondermeer door netwerkvorming.

De **overheid** *ondersteunt* het innovatieproces. Door de vernieuwingsbeweging 'van onderop' wordt ook de ondersteuningsvraag aan de overheid concreter.

Om de vaart in het innovatieproces te houden, heeft het veld met voorrang behoefte aan de volgende acties:

- Een open dialoog met het onderwijsveld over (hoeveelheid) eindtermen, (mate van detaillering van) examenprogramma's en de examenorganisatie in het VO, in relatie tot de door scholen gekozen pedagogisch-didactische vernieuwing. Met als doel nieuwe combinaties mogelijk te maken.
- Tijd (en daarmee geld) beschikbaar stellen voor docenten en management om zich bij te scholen en te professionaliseren.
- Aansturen op vernieuwing van de lerarenopleidingen en het realiseren van een grotere invloed van scholen op het opleiden van leraren.
- Het vergemakkelijken van samenwerking tussen scholen en hun omgeving. Niet alleen door 'good' en 'best practices' te verzamelen. Ook door een bijdrage te leveren aan de oplossing van knelpunten die uit deze praktijken voortkomen: in regelgeving, afstemming met andere departementen en het bedrijfsleven en expliciete facilitering van samenwerking in het kader van vernieuwingsgelden.

BIJLAGE: Verantwoording van de aanpak

DESKRESEARCH

- De actualiteit: verschillende artikelen in kranten en tijdschriften rond het onderhavige onderwerp
- Relevante websites, ook internationaal

EN VERDER (ONDER MEER):

- FME/CWM, *Monitoren van onderwijsinnovatiebeleid*; Verslag expertmeeting FME-CWM, 20 april 2004
- Hanemaayer, D., *Evaluatie Stichting Kennisnet en Stichting ICT op school*, B&A Den Haag, januari 2005
- Hendriks, M.A., *Innoverende scholen voor voortgezet onderwijs*, Universiteit van Twente 2004
- Hoogbergen, M. en K. Hoogeveen, *Cultuur maakt school. Praktijk en toekomst van cultuurscholen in het voortgezet onderwijs*, Sardes, Utrecht 2003
- Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het voortgezet onderwijs*, Inspectieverslag 2003
- Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het voortgezet onderwijs*, Inspectieverslag 2004
- ITS/IVA - ICT Monitor 2004
- Kock, J. de, *Arranging learning environments for new learning*, 2005
- KPC Groep, *Onderwijs maken; van onderwijs geven naar leren*, 2004
- LAKS, *Tweede Fase, Nieuwe Stijl? Een onderzoek naar de Tweede Fase en het Studiehuis vanuit het perspectief van de leerlingen.*, maart 2003
- Leijnse, F., J.W. Vos, J. Geelhoed, *Beroepswijs beroepsonderwijs; Voorstellen voor vernieuwing van het beroepsonderwijs*, 8 oktober 2004
- Marijnissen, J., *Het VMBO verdient beter; Toespraak op de landelijke dag van het platform VMBO bouwtechniek*, 4 juni 2003
- Martens, R., *Ouders gunnen hun kind een betere tijd op school*, Volkskrant 7 december 2004
- Mini adviezen aan OCW: *Enkele noties rond vormgeving van innovatiebeleid*, door Dialogic, december 2004; *Inzicht in innovatie*, een bijdrage van EIM Consult, 2004; *Opschalen van innovaties als kern van innovatiebeleid*, CIBIT, 2004
- Oberon, *Brede Scholen in Nederland; Jaarbericht 2003*, Utrecht 2003
- OCW, *De leerling geboeid, de school ontketend; Koers VO*, oktober 2004
- OCW, *Vooruit!, Innoveren in het voortgezet onderwijs*, januari 2005
- Onderwijsplatform G4, *Bouwstenen voor vernieuwend VMBO in de grote stad*, april 2004
- Streumer, J., *Leren op de werkplek*, 2004
- Taakgroep Vernieuwing Basisvorming, *Beweging in de onderbouw; Voorstellen voor de eerste leerjaren van het voortgezet onderwijs*, 2004
- Tweede Fase Adviespunt, *De implementatie van de vernieuwingen in de tweede fase van HAVO en VWO; Eindverslag van de schoolbezoeken van het Tweede Fase Adviespunt*, juni 2001
- Werf, G. van der, *Het nieuwe leren doet leerlingen tekort; Oratie bij haar benoeming tot Hoogleraar Onderwijzen en Leren*, Groningen maart 2005

INTERVIEWS EN GROEPSPESPREKKEN

mw. dr. N. van der Berg - Onderwijsraad
mw. prof. Dr. M. du Bois Reymond - Universiteit Leiden
mw. B. Boots - Deltapunt
mw. drs. R. Bronneman - SCP
mw. A. van Gerven en dhr. R. Leenders - LAKS
dhr. drs. P. Hettema - Schoolmanagers_VO
mw. J. Kerkhoffs - SLO, Managementteam Voortgezet Onderwijs, VMBO
dhr. M. Knoop, AOb
dhr. drs. H. Meijerink
dhr. drs. R. Melisse - Sardes
mw. H. Mulder - SLO, Afdeling VO, coördinator Tweede Fase
dhr. prof. Dr. A. Notten - Universiteit Brussel + Lector aan Hogeschool Rotterdam
dhr. F. Pardoel - VBKO
dhr. drs. A. van der Rest - Onderwijsraad
dhr. H. Spanjer - SLO, Afdelingsmanager Voortgezet Onderwijs
dhr. drs. S. Steen - VBS
mw. P. Toemen - KPC Groep, Divisiemanager VO
dhr. R.C. van der Veen - VOS/ABB
dhr. H. de Wit – Cinop

INVULLING EN PROGRAMMERING VAN DE INNOVATIEMARKT – 14 MAART 2005

- Marktplaats: Leerlingen verzorgen een videoreportage en stellen vragen. Verder is het plein gevuld met onder andere stands van Kennisnet, Het Stagebedrijf, SLO, CPS, Cinop, Metopia en Instruct.
- Opening door dagvoorzitter Pieter Hilhorst; interview met Paul Eijgendaal, directeur Prisma college Breda, Monica Sienders, ICT docente ROC Amsterdam, Paul de Rook, leerling de Borgen, Leek en voorzitter LAKS.
- Pieter Hettema (voorzitter van Schoolmanagers_VO) over innovatie in het voortgezet onderwijs.
- Deelnemers bezoeken de markt, volgen workshops of presentaties of nemen deel aan een inloopdebat deelnemen.
- ‘Advocaten van de duivel’ aan het woord. zij hebben de dag gevolgd en geven aan wat hen heeft geïnspireerd en waar ze het anders zouden doen. De advocaten van de duivel zijn ‘innovatoren van elders’ en worden gespeeld door Herman Telle, programmaleider Techno Talent Groep en Stan Baggen, regio manager Stichting Jong Ondernemen.
- Slotdebat: Advocaten van de duivel en innovatoren VO gaan in discussie om innovatie in het voortgezet onderwijs verder te helpen.

WORKSHOPPROGRAMMA INNOVATIEMARKT

ICT EN ONDERWIJSVERNIEUWING

Kennisnet geeft deze workshop die als doel heeft om te laten zien hoe Kennisnet alleen door te luisteren naar het onderwijsveld kan helpen bij innovatie op school. Daarom deelt Kennisnet graag ervaringen en visie op dit gebied met scholen. Met al deze informatie kan Kennisnet de komende jaren beter inspelen op vernieuwingen in het voortgezet onderwijs en scholen daarbij ondersteunen.

De workshop is bedoeld voor managers.

In 2004 is de Adviesgroep ICT en Onderwijsvernieuwing VO opgericht waarin verschillende innovatieve scholen verenigd zijn. Tijdens deze bijeenkomst laten we deelnemers zien welke vorderingen Kennisnet heeft gemaakt sinds de vorige bijeenkomst, gevolgd door een interactieve discussie waarin ervaringen, wensen en ideeën uit het veld aangedragen kunnen worden.

KENNISROTONDE, ONDERWIJSINNOVATIE MET ICT

Deze workshop gegeven door de stichting ICT op school wil meer bekendheid geven aan de Kennisrotonde en vooral zicht krijgen op innovatieve ambities en vraagstukken van scholen

De workshop is bedoeld voor schoolmanagers en ICT coördinatoren PO en VO. De deelnemers kunnen hun innovatieve ambities en vraagstukken bekend maken en aanscherpen en krijgen te zien hoe zij via de Kennisrotonde wellicht een stap verder kunnen komen. Dit gebeurt door een korte presentatie en interactieve discussie.

PLATFORM VMBO INTERSECTORAAL

Het Twents Carmel College en het Vechtdal college geven deze workshop. Zij presenteren het VMBO Intersectoraal aan de hand van twee intersectorale beroepsgerichte programma's: Commerciële Technologie (TCC) en Welzijn, Informatietechnologie en Economie (VdC). De workshop is bedoeld voor directie, docenten, leerlingen uit VO; vertegenwoordigers bedrijfsleven en instellingen.

Aan de hand van concreet lesmateriaal en presentatie door leerlingen en docenten wordt inzicht gegeven in hoe brede intersectorale programma's uitgewerkt kunnen worden.

Via een Inleiding over VMBO Intersectoraal door projectleider, een

presentatie door leerlingen commerciële technologie en actief leren door leerlingen welzijn informatietechnologie en economie komt het tot een vragenronde waar u uw vragen aan de ervaringsdeskundige leerlingen, docenten en platformleden kunt stellen.

ONDERWIJSVERNIEUWING KAN OOK OP JOUW SCHOOL

Scholengemeenschap Tongerlo en het Norbertuscollege geven deze workshop. Zij willen u enthousiasmeren voor onderwijsvernieuwingen die met beperkte middelen ingevoerd kunnen worden. Zij geven deelnemers inzicht in het proces van kleinschalige ontwikkelingen die uiteindelijk kunnen leiden tot een omwenteling in vorm en aard van het onderwijsaanbod. De presentatie geeft een inkijk in dagdelenonderwijs en profielweken in de tweede fase.

De workshop is bedoeld voor docenten, leerlingen en leidinggevenden. De workshop maakt duidelijk dat innovatie ook op de eigen school van de grond kan komen en zet u aan om met innovatie te beginnen.

Na een duo presentatie worden deelnemers in twee groepen verdeeld, die rouleren. Eén groep bevraagt leerlingen en docent(en) over studiehuis (dagdelenonderwijs Nederlands en Engels). De tweede groep bevraagt inleiders op profielweek V5 – H4.

DE SCHOOL ALS ONDERNEMER, INNOVATIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS.

De Purmerendse Scholengemeenschap heeft de eerste prijs behaald voor haar innovatieproject 'Talentenonderwijs' in het kader van de beleidsregel Vooruit! 2004 van het ministerie van OCW. Door het uitwisselen van deze en andere good practices wil zij scholen stimuleren om structureel te innoveren. Met een discussie over de rol van de overheid bij innovatie in het voortgezet onderwijs en de rol van de school in de samenleving willen we anderen uitdagen om over de muren van de eigen school te klimmen.

De workshop is bedoeld voor leidinggevenden

U krijgt een powerpointpresentatie te zien naar aanleiding van de eerste prijs in het kader van de beleidsregel Vooruit voor het project Talentenonderwijs. Met als aandachtspunten: structurele innovatie / relatie innovatie en kwaliteitszorg: presentatie + interactieve discussie en school als netwerkorganisatie. Daarna is er tijd voor vragen en interactieve discussie.

VILLA BREDERO, VAN AANBODGESTUURD NAAR VRAAGGESTUURD ONDERWIJS IN EEN REËLE SITUATIE

Deze presentatie wordt gegeven door het Bredero college uit Amsterdam, locatie Buiksloterweg. De presentatie laat zien hoe het kennis- en onderzoekscentrum wordt bemenst en opgezet door de leerlingen van 5VWO en 6 VWO . Dit centrum geeft gevraagd en ongevraagd advies over de inrichting van het Shell terrein. Er ontstaat zo een nieuwe leersituatie waarbij het niet alleen gaat om vakinhoudelijke kennis maar ook om sociale vaardigheden, samenwerkingsvaardigheden, planningsvaardigheden, reflectie op het eigen leerproces, onderzoeksvaardigheden en informatie vaardigheden. Bewijsvoering voor het geleerde wordt gedaan in het portfolio en de beoordeling wordt gedaan tijdens een beoordelingsgesprek. Voorafgaand aan dit gesprek wordt een 360° feedback gehouden.

De presentatie is bedoeld voor docenten en schooldirecteuren maar zeker ook voor bedrijven. De deelnemers krijgen in een discussiesetting de vragen: Hoe maak je een goede digitale leeromgeving en welke eisen worden er gesteld aan de beoordeling van de leerlingen, voorgelegd.

THE WORKING SCHOOL, 'LEREN KAN OOK ANDERS'

Scholengemeenschap Westhage uit Den Haag, geeft deze presentatie. Doel is het delen van kennis, het informeren van, het aanreiken van ideeën en het presenteren van een innovatiematrix.

De workshop is bedoeld voor docenten VMBO.

De deelnemers worden aan het denken gezet over veranderen en innoveren van het eigen onderwijsconcept. Hiervoor worden praktische ideeën aangereikt. Het leitmotiv van The Working School omvat drie inspirerende concepten. Het campus concept levert een school op die voor leerlingen en omgeving veiligheid en geborgenheid biedt. Verder geeft de 'werkende' school als organisatie terug aan de samenleving. Dit 'merk' wordt vooral door het onderwijsconcept betekenisvolle leeromgeving vormgegeven. In een presentatie en interactieve discussie met leerlingen zal het totale innovatietraject worden aangeduid.

DE EUROPEAAN

Deze workshop gegeven door het Horizon college uit Ede laat zien hoe leerlingen via filmpjes en quiz 'inburgeren in Europa'.

Via taalvaardigheid(gespreksvaardigheid) in het Frans Duits en Engels.

De workshop is bedoeld voor docenten en management van onderwijsinstellingen en leerlingen VMBO eerste drie a vier klassen Havo/VWO en ROC (Educatie)

De bedoeling is dat de deelnemers zich een idee kunnen vormen van de Europeaan en zelf mee kunnen gaan doen met de strijd om de titel :

De Europeaan.

U krijgt een presentatie waarin de werkwijze en achtergrond worden uitgelegd met behulp van internet (voor de quiz)en demonstratie van filmpjes en vervolgens een interactieve discussie over het project.

METOPIA

In één workshop krijgt u zowel het concept van Metopia (www.metopia.nl) als één van de projecten gepresenteerd.

De workshop is bedoeld voor docenten en leidinggevenden

Metopia is een wedstrijdconcept waarbij de Metalektro bedrijfstak aantrekkelijk beroepsonderwijs wil bevorderen. Ze doet dit door enerzijds te stimuleren dat de samenwerking tussen het technische bedrijfsleven en het ROC wordt versterkt en door anderzijds te streven naar één doorlopende leerlijn techniek.

Voor het schooljaar 2004-2005 zijn negentien projecten gehonoreerd met een geldprijs. Veertien regionale projecten waarbij het prijzengeld uiteen loopt van 25.000 tot 65.000 en vijf landelijke projecten hebben zelfs prijzen tussen 90.000 en 195.000 verdeeld!

Het project is van het Koning Willem 1 college en heet 'Van klein naar groot.' Doelstelling daarvan is de promotie van onderwijs in de industriële automatisering. Daarvoor is in samenwerking met het regionale bedrijfsleven de desktopXorter ontwikkeld en gerealiseerd. De promotie richt zich zowel op het toeleverend - als het vervolgonderwijs teneinde de instroom en doorstroom te bevorderen. In de interactieve workshop maakt u kennis met het hoe en waarom van Metopia en wie weet krijgt u ook nog wel een kleine demonstratie door leerlingen...

DENKEN, DOEN, DELEN

Het Hageveld college uit Heemstede geeft deze workshop die voort komt uit het project natuur en techniek in de praktijk.

De workshop is bedoeld voor docenten, leerlingen, coördinatoren en staffunctionarissen die zich bezig houden met onderwijsvernieuwing.

De workshop geeft meer zicht op de factoren die de motivatie van leerlingen om te willen leren, bepalen. Niet alleen in de natuur en techniek hoek maar ook bij andere vakken. Hoe organiseer je een motiverende werkvorm en/of beloningsstructuur die je mee naar huis kunt nemen en die je bij meerdere vakken kunt gebruiken, is de rode draad van deze workshop.

U werkt in kleine groepjes aan een concrete opdracht. De resultaten neemt u mee naar huis en kunt u bij meerdere vakken gebruiken.

IMPULSE

Deze workshop wordt gegeven door het Pieter Jelles college uit Leeuwarden (www.impulse.nl) Deze nieuw te starten school is opgezet om nieuwe leerconcepten in te voeren.

De workshop is bedoeld voor docenten, leerlingen en leidinggevenden. In workshop waaraan leerlingen deelnemen wordt u de opdracht voorgelegd: 'Maak het volgen van een eigen leerproces mogelijk'. Hierin zijn de deelnemers zeer actief aan de slag onder begeleiding van leerlingen, weer eens wat anders.

VAN EINDSTATION NAAR TANKSTATION

Deze workshop wordt gegeven door Accent Praktijkonderwijs, Vereniging voor Christelijk Voortgezet Onderwijs te Rotterdam en omgeving. In de workshop wordt aangegeven hoe door samenwerking tussen 6 scholen voor praktijkonderwijs, ROC's/AOC en bedrijfsleven passende opleidingen zijn ontwikkeld voor leerlingen van de scholen voor praktijkonderwijs. Zowel binnen de school (leerlingbedrijven) als buiten de school worden praktijkomgevingen gecreëerd waar de leerlingen competenties verwerven. Aan het eind van de opleiding krijgt de leerling een branche-certificaat met erkenning op de arbeidsmarkt en de mogelijkheid om door te stromen naar ROC- of MBO-Groenopleiding.

ORIËNTATIE OP DE ELEKTRONISCHE LEEROMGEVING N@TSCHOOL

De School voor de Toekomst speelt een thuiswedstrijd. Na een korte inleidende presentatie over deze Elektronische leeromgeving gaan de deelnemers zelf aan het werk in N@tschool. (hands-on). De workshop is bedoeld voor een iedereen die geïnteresseerd is in het hands on systeem en de elektronische leeromgeving. Als thema is gekozen voor de in de bovenbouw traditionele (groeps)reis waarbij studenten in de stad van hun keuze als 'gids' moeten optreden voor elkaar.

In deze workshop komen twee onderwerpen aan bod: samenwerken in projecten en projecten opzetten. Hiervoor zijn diverse gastaccounts aangemaakt, zowel voor de docentenrol als de studentenrol. Per onderwerp kunt u ongeveer 30 minuten besteden. Binnen een project kunnen de **studenten** in ieder geval: bestanden uitwisselen en bewerken en communiceren met elkaar en met de begeleider(s) door te mailen en te chatten. Een **docent** kan de deelnemers aan een project de mogelijkheid geven: aanvullende studiematerialen te bekijken, te communiceren met elkaar en met de begeleider(s) door een logboek bij te houden, de fasering van het project te bekijken en nieuwe projectfasen aan te maken, hun mening over het verloop van het project te geven door een thermometer in te stellen beoordelingen te bekijken.

LEDEN VAN DE KLANKBORDGROEP

Mw. drs. Maartje Aarts - Schoolmanagers_VO

Dhr. drs. Ype Akkerman - Ministerie van OCW

Dhr. ing. Willie J.M. Berentsen MKM - Vereniging FME-CWM; Education and Labour Market

Mw. ir. Eveline Blitz - voormalig vice president KIVI

Mw. drs. Marja Blom - Inspectie van het Onderwijs

Dhr. drs. Guido van den Brink - Schoolmanagers_VO

Mw. drs. Ans Grotendorst - Kessels & Smit, The Learning Company

Mw. drs. Heleen Scholte - Ministerie van OCW

Dhr. prof.dr. Marc Vermeulen - Open Universiteit Nederland - Ruud de Moor Centrum

Dhr. drs. Hans Westerhof - Stichting Nederland Kennisland